

Ivan Pranjić

ipranj21@gmail.com

ELEGIJE JOZEFINE KRAJNOVIĆ DAUTBEGOVIĆ

Esej

UDK: 821.163.42-4

Jedna od najvažnijih hrvatskih pjesnikinja kraja dvadesetog i početka dvadeset prvog stoljeća, Jozefina Krajnović Dautbegović (Šušnjari kod Dervente, 1948. – Zagreb, 2008.), prvu knjigu pjesama „Čemerike“ objavljuje u Doboju 1979. godine. Slijede zbirke: „Uznesenje“ 1985. i „Od Rima do Kapue“ 1990., također tiskane u Doboju (sve tri tiskane u nakladi Književnog kluba „Ivo Andrić“). Nakon početka rata u BiH 1992. nastanjuje se u Zagrebu u kojemu njezino pjesništvo privlači snažnu pozornost hrvatske književne publike i kritike. Slijede zbirke: „Ručak s Poncijem“ (Meandar, Zagreb, 1994.), „Prizori s podnog mozaika“ (Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997.), „Božja televizija“ (Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2001.), „Vrijeme vrtnih strašila“ (Buybook, Sarajevo, 2004.), te knjiga kratkih priča „Čovjek koji je kupovao kuću“. Knjige izabranih pjesama priređuju joj Tonko Maroević („Različite ljubavi“, Konzor, Zagreb 2004.) i Enver Kazaz („Zadnja bosanska zima“, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2013.) Zastupljena je u relevantnim književnim antologijama i prevedena na engleski, francuski, njemački, talijanski, švedski, slovenski i makedonski jezik.

Mogli bismo navesti stotinu mjesta iz opusa Jozefine Dautbegović koja svjedoče o njezinoj upućenosti u književne postupke postmodernizma, a da nam to nimalo ne bi pomoglo u razumijevanju njezine književne relevantnosti. Dobro je znati da joj rukopis suvereno korespondira s recentnom književnom produkcijom, ali to ju nije učinilo jednom od naših vodećih poetesa.

Prizor s podnog mozaika

*Pitam se ne bez razloga
što će ostati od užasa kojim je prizor ispunjen
kad sve postane samo šaka kamičaka
u ruci nekog istraživača*

*koji će pokušati rekonstruirati
motiv*

(Dautbegović 1996: 25)

Naslovna pjesma knjige „Prizori s podnog mozaika“ izražava strah od krhkosti svjedočenja općenito, a napose krhkosti svjedočenja pjesničke zbirke. Ona je poput šake kamenčića iz koje će budući čitatelj rekonstruirati motiv. Ova krhka knjiga autentični je svjedok užasa koji se prolomio nad njezinim Gradom. Gola faktografija tu nije od pomoći. Izbeumljenost prognanika i zatočenika moguće je zabilježiti samo krhkošću pjesme makar je i ona tek *šaka kamičaka*.

Ono što ju čini drugačijom, vanserijskom pjesnikinjom njezina je lirski predanost i gotovo brutalna iskrenost. Odbacila je, kada se hvatala pisanja, konvencionalnu uljudnost i otvarala srce u njegovim najbolnijim točkama, ispitujući baš ono što bi pisac-postmodernist htio zamagliti igrom stilskim sredstvima, simbolima, metaforama, milozvučnim paronomazijama. Njezin razorni egzistencijalistički diskurs ne boluje od isposredovane igre s artefaktima, iako, naravno, ne skriva vitalne veze s književnom baštinom. Jozefina Dautbegović uvijek ide *in medias res*, pogađa u srž problema, čak i onda kada je u pitanju najkrhkiji odnos između dvoje ljudi, ljubav. Tu temu zahvaća većinom svoga opusa, a ona bi se u njezinom slučaju oksimoronski mogla nazvati ljubavni rat.

U snu

*Dok smo spavali Bog je rastreseno mrvio
suhe zvijezde među prstima
Zvezdan prah je padao na krov
koji smo zamišljali iznad glava
na različitim uzglavljima
Sve se događalo u istom krajobrazu
Ti si mi u san kasnio
ja sam se iz tvog sna
budila ranije
Je li se vidjelo na nama
da smo svu noć putovali
po tako opasnoj oštrici
po tako surovoj litici
Crne li nam se oči od ponora
u koji smo jedno drugo
povlačili*

*premošćujući provaliju
naizgled*

(Dautbegović 1994: 56)

Drugim dijelom njezina opusa dominiraju dvije teme kojima je također egzistencijalno zaokupljena : *užas progonstva i odnos prema Bogu*.

Odnos prema Bogu u njezinom rukopisu osoban je, nimalo običajan, nikada i nimalo idolopoklonski. Pjesnikinja sa Svevišnjim vodi dijalog kao sa sebi ravnim. Ona naprosto ne priznaje autoritarnost, nikada nije ponizna. Svojim oštrim pogledom, podignute glave drsko pita (Dautbegović 1994: 46):

*Što ti bi odjednom
Kakvo to povećalo držiš u ruci
Iznad mog čela*

Ovaj razgovor nije ekscentrično prenemaganje jedne pomodne zaigranosti s likovima, motivima ili tekstovima koji čine imaginarij književno upućenog autora, nego duboko uvjerenje da smo svi zajedno gladijatori u izravnom prijenosu *Božje televizije*. Njezino prognaničko iskustvo na potresan način izliveno je u dvjema knjigama *Ručak s Poncijem* i *Prizori s podnog mozaika*. Odgovor možda neće biti utjeha, ali poput otvorene rane gori pitanje upućeno Svevišnjem: *Što sam to tako strašno skrivila?*

Iako nema konačnog razrješenja niti utjehe o smislu žrtve koja će se reflektirati na vječni život, ipak se naslućuju koordinate odgovora. Naš Otac katkad zaboravi gdje je ostavio svoje potomke i što se s njima događa.

Ne smijem ni pomisliti reći što mislim o Njemu. No ni On o meni nema baš visoko mišljenje. Prijeti da će me reprogramirati kad bude imao vremena.

(Dautbegović 2001: 11)

Bolno svjesna svih apsurdnih i grotesknih situacija kroz koje je morala u svom prognaništvu proći ona ipak nikada ne huli, čak ni ne prigovara. Ona razumije, dobronamjerna je, a ne cinična ili sarkastična. Pjesnikinja se, poput bistre kćeri, moćnoga oca ne boji, nego ga razumije i čak zadirkuje (Dautbegović 2001: 10):

*On je božemioprosti dobronamjeran
Ali vrlo zaboravan Bog
Kako bi mi ispunio želju otvori poneka vrata
Tek kad sam unutra zaključim da to nisu ta*

Ali vrata su se već zatvorila

Mijenjajući scenarij za svoje TV junake kada počnu nesnosno brbljati i gušiti se od taštine Svevišnji često zna radikalno mijenjati naše uloge na satiričan i groteskan način. Autorica prihvaća taj odnos razumijevajući božansku narav. Pritom, kao prava kći, ne može odoljeti, a da se ne našali s Ocem (Dautbegović 2001: 10):

*Nekada zna biti nagluh i prilično tvrdoglav
Pušta me da ga dugo molim i snažno kucam
Dok me ne uhvati panika
Obično otvori kad izgubim svaku nadu
I ja posrćući upadnem u prostoriju
Što ne ostavlja bogzna kakav dojam o meni kod prisutnih*

Iako tamna strana svijeta prevladava u mnogim pjesmama Jozefine Dautbegović, njezina djetinja prgavost u odnosu prema Bogu kroz šaljiv i podsmješljiv ton prerasta u ozbiljnost i dostojanstvenost molitve (Dautbegović 2001: 11):

*Misli mu često blude po voćnjacima
U vrijeme zrenja rajskih jabuka
Pretpostavljam da me još malo trpi samo zato
Što ga nitko usrdnije ne zna moliti
I što mu na poseban način iskazujem zahvalnost*

To, međutim, neće u konačnici izmijeniti tok stvari jer dao nam je Riječ koja *bijaše na početku svega*, da se služimo njome, ali zaboravili smo na to da nas sluša i kada to ne želimo, a ne sluša kada to želimo. Kao da se ne da instrumentalizirati.

Treći problem koji Jozefina Dautbegović tematizira u svojim knjigama je progonstvo. Poput izgubljenog brodolomnika u hladnoj, mrkloj vodi oceana, poput Kranjčevićevog Krista koji prema nebesima upravlja riječi: *Eli, eli, lama azavtani*, pjesnikinja pokušava skupiti krhotine svoje egzistencije i oblikovati njezin smisao. Prva zagrebačka zbirka *Ručak s Poncijem*, pisana između 1992. i 1994., započinje pjesmom *Ovidiju za utjehu*, a ciklus njome započet završava kompozicijom pod naslovom *Ovidijeva pjesma* u kojoj rimski prognanik camusovski zaključuje (Dautbegović 1994: 22):

*Da me nisu prognali nikad ne bih naučio
Ljubiti bespredmetno*

Pjesnikinja već time najavljuje da će se pisanjem uhvatiti ukoštac s apsurdom kojemu je izručena. Da nije istjerana iz Bosne o njoj vjerojatno ne bi pisala, ali nakon prognaničke traume zavičaj postaje elegična ex pontovska preokupacija. Besmisao nasilja koji je razorio mozaik njezinih ranijih preokupacija, sada, u beznađu, siromaštvu i spoznaji bešćutnosti bližnjih kristalizira novu snagu upravo u onome što je oduvijek nosila kao najveći potencijal, a to je pjesništvo. Okrenuta svojem nepresušnom bolu uspijeva artikulirati univerzalnu ljudsku bol načinom koji ju je učinio književnom veličinom.

Ljubav u Sarajevu

*Između dvije granate
Koje su zasad promašile cilj
Žmirim
Možeš željom i neoprezan krenuti
A snajperist čeka one koji sebe
Zaboravljaju
Moramo se voljeti brzo
Dok nam kosti na okupu formiraju
Dopadljiv oblik
Imamo malo vremena
Između dva tuđa krika produžujemo život
Zagrljajem
Poslije na improviziranom ležaju
Pušimo nešto što bi trebalo nalikovati cigareti
I zaključujemo kako je snajperist sigurno
Impotentan
Imamo vrlo malo vremena
Moramo se vratiti prije zadnjih vijesti
U kojima će dežurni spiker objaviti
Našu smrt
(Dautbegović 1994: 14)*

Umjesto apstraktne, intelektualističke boli, Jozefina Dautbegović navodi bol koja gotovo materijalizira stihove:

*dršćem bosa na mokrom betonu
nekoj logora*

(Dautbegović 1997: 8)

Uvodi strah od kojega podilaze srsi (Dautbegović 1997: 20):

*Kroz crnu cijev tenka M 84
bijelio se grad
Od prvoga pucnja lišće se pokidalo
i razbježalo odnoseći smijeh
u klorofilu*

Uvodi tugu od koje hvata nemoć (Dautbegović 1997: 26):

*Znala su mi biti tužna oba uha
Samo se od kose nije vidjelo
Da su mi kao psu spuštена*

Uvodi ljubav koja raspamećuje (Dautbegović 2004: 77):

*Od tebe mi se nesvijesti
Kao kad gledam neograđen bunar s visine*

Uvodi tjeskobu koja prorasta tijelo (Dautbegović 1997: 11):

*Trgovi su bili puni šarenih zastava
Ulice su se doimale proljetno i ljupko
Nitko ne zna kad se doista počela
Osipati gužva*

Njezin Grad kojemu se nikada ne usudi izgovoriti ime postao je zapušteno čudovište kada je izgubio svoju djecu. Njegove boje više nemaju ljupkosti, a sadašnji se žitelji ne usude hodati uspravno, nego idu pogrbljeno kao da osjećaju krivicu.

Sumrak

*S konopca u dvorištu
Žena žurno kupi rublje
Sjene onih što prolaze
Uvećavaju se
S druge strane plahte
I izgledaju nakazano
Ulazeći u kuću
Pogledom prebrojava ukućane
I čvrsto zatvara vrata*

(Dautbegović 1994: 38)

Lirska kompozicija ne mora nužno biti ni ritmična ni melodična, ni strofna ni cjelovita, ni vezana ni slobodna, ni standardna ni kolokvijalna, može biti pisana u prozi i dijalogu, ali bez snažnog osobnog pečata, bez subjektivnosti, intimističkog poniranja, nema prave lirske pjesme. Lirici je uz sva ostala svojstva intimnost najimanentnija. Ona je njezina differentia specifica. Elegije Jozefine Dautbegović nose u svojim stihovima topli prizvuk zavičaja koji je diskretno utkan u jezičnoj bujici poput malenih srna Franza Marka u kaotičnoj šikari njegovih ekspresionističkih kompozicija.

Literatura

- Dautbegović, Jozefina. 1994. Ručak s Poncijem. Meandar. Zagreb.
- Dautbegović, Jozefina. 1997. Prizori s podnog mozaika. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Dautbegović Jozefina. 2001. Božja televizija. Društvo hrvatskih književnika. Zagreb.
- Dautbegović, Jozefina. 2004. Vrijeme vrtnih strašila. Buybook. Sarajevo.
- Dautbegović, Jozefina. 2006. Čovjek koji je kupovao kuću. Profil. Zagreb.
- Dautbegović, Jozefina. 2013. Zadnja bosanska zima. Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj. Biblioteka Gradina. Tešanj.

